

Исидора ТОЧАНАЦ
Историјски институт
Београд

БЕОГРАДСКА И КАРЛОВАЧКА МИТРОПОЛИЈА Процес уједињења (1722-1731)

Апстракт: Циљ овог рада је да, на основу до сад објављених и необјављених извора, као и на основу постојеће литературе, изнесе нова сазнања о процесу уједињења две српске архиепископије у Хабзбуршкој монархији у првој половини XVIII века. Пажња је посвећена расветљавању проблема који су пратили процес, указавно је на дилеме које су имали српски народни прваци и митрополити, као и на реакције владара и државних власти на намеру Срба да превазиђу то неприродно стање разједињености Српске православне цркве у Монархији.

Key words: Habsburg Monarchy, XVIII century, People-Church Gathering, Metropolitan Vićentije Popović, Metropolitan Mojsije Petrović, Metropolitan Vićentije Jovanović, gathering, Belgrade-Karlovac Metropolitan.

Освојивши Србију и Банат у рату против Турске (1716-1718), Хабзбуршка монархија је остварила знатно територијално проширење. Новоосвојене области су биле издвојене као посебне целине. У административном погледу организоване су као Краљевина Србија и Темишварски Банат, и биле су под директном влашћу цара. У духовном погледу, нису припојене постојећој православној Карловачкој митрополији, већ су организоване као посебна Београдска митрополија - архиепископија. Оснивањем друге аутономне архиепископије, Српска црква у Хабзбуршкој монархији је подељена на две целине, а настојања да се то стање промени оставила су дубок траг у народно-црквеном животу Срба у Монархији.

На територији Србије и Баната постојале су четири епископије које су до 1718. године биле у саставу Српске патријаршије у Пећи:

Београдска, Ваљевска, Темишварска и Вршачка. Очекивало се да оне, прикључењем Хабзбуршкој монархији, буду припојене Карловачкој митрополији. И сам карловачки митрополит Вићентије Поповић се, док је рат трајао, понашао као да проширење његове јурисдикције не треба доводити у питање. Епископи и народни прваци из новоосвојених области су му се обраћали као свом архиепископу, а он им је давао савете, носио њихове тужбе и жалбе новом владару, посредовао у њиховим контактима са државним властима, препоручивао их утицајним људима у Бечу. Митрополит Вићентије је, изгледа, очекивао да владар само потврди фактичко стање. Преовладали су, међутим, политички разлози и током 1718. године новоосвојене области су организоване као посебна Београдска митрополија - архиепископија.¹

Расположиви извори не пружају довољно података на основу којих би се могло закључити од кога је потекла иницијатива да се створи нова архиепископија. Сигурно је само то да су се у овом питању поклопили интереси бечког двора и београдског митрополита Мојсија Петровића.² Он је, још током рата против Турске, затражио да га нови владар, цар Карло VI потврди за архиепископа Српске православне цркве у новоосвојеним областима. Захтеве митрополита Мојсија подржавале су народне старешине из вароши и нахија Београдске митрополије (епархије), као и принц Еуген Савојски, председник Дворског ратног савета у Бечу.³

Под утицајем вести из Беча о тежњама Мојсија Петровића да постане самостални архиепископ, у Карловцима је, (13) 24. маја 1718. године, одржан незванични Народно-црквени сабор са кога је протестовано против, тада већ јасне, намере Двора да прогласи другу архиепископију за Србе под хабзбуршком влашћу. Окупљени епископи, игумани, оберкапетани и капетани позивали су се на Привилегије цара Леополда I по којима Срби имају само једног архиепископа. Није без значаја то што је овом скупу

¹ Р. М. Грујић, *Писма народних и црквених представника из прве половине XVIII века*, АСАНУ, ИЗ 13173, док. бр. 1544, 1545, 1546, 1570; Г. Витковић, *Споменици из будимског и пеиштанског архива*, I, Гласник СУД, други одељак, кв. 3 (1873), 205-206.

² Мојсије Петровић је до 1718. године био епархијски дијецезан са почасном титулом митрополита. Његова епархија називала се Београдска митрополија. Године 1718. основана је архиепископија која је, према свом седишту, носила назив Београдска митрополија. Да би се направила разлика између Београдске митрополије - епархије и Београдске митрополије - архиепископије, у документима српског порекла, какви су, на пример, протоколи визитација, епархија је називана *Сервијском*, односно Српском, а назив Београдска митрополија односио се на архиепископију.

³ Д. Руварац, *Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713-1730*, Споменик СКА XXXIV (1898), 87-88; Д. М. Павловић, *Административна и црквена политика аустријска у Србији (од 1718-1739)*, Глас СКА ЛП (1901), 176.

присуствовао и ваљевски владика Доситеј Николић које се очигледно слагао са осталим учесницима. Он је, уједно, једина особа са подручја Србије која је присуствовала том Сабору.⁴

У Бечу је, истовремено, разматрано о успостављању Краљевине Србије као посебне целине унутар Хабзбуршке монархије, те је, према свему судећи, било потребно да та држава има и своју самосталну црквену организацију. На коначну одлуку је, без сумње, утицао и сукоб цара Карла VI са Угарском дворском канцеларијом, која је, пре закључења Пожаревачког мира 1718. године, тражила да јој се дозволи утицај на *Orientalia*, како је називано питање области ослобођених од турске власти, и настојала је да оне у духовном погледу буду припојене Карловачкој митрополији. Став владара је био да би то имало штетне последице за царски интерес и да Угарска канцеларија треба да прекине са таквим захтевима. Цар је, вероватно, страховао да би утицај Угарске канцеларије у новоосвојеним областима могао да ојача њене амбиције, па би то, у крајњем случају, могло да доведе до прикључења тих области Краљевини Угарској.⁵

Током 1718. године Мојсије Петровић је био признат и потврђен за архиепископа. Дипломом цара Карла VI издатом преко Дворског ратног савета 10. септембра 1718. године, он је потврђен за архиепископа и митрополита у Краљевини Србији, са престоницом у Београду, за који је у тексту употребљен стари назив *Alba Graeca*. Преко Угарске дворске канцеларије, 8. октобра исте године, потврђен је за архиепископа и митрополита Србије и Доњег Срема.⁶

Заокруживање територије Београдске митрополије завршено је две године касније када је решено питање јурисдикције над Темишварским Банатом. Карловачки митрополит Вишентије Поповић је, најкасније почетком 1719. године, затражио да се Темишварска и Вршачка епархија ставе под његову власт. Он се, маја 1719. године, распитивао преко својих посланика у Бечу зашто нису објављене царске потврдне дипломе за епископе темишварског и вршачког. Захтев за проширење јурисдикције поновио је и у јесен 1720. године током боравка у Бечу. Међутим, надлежне комисије у Бечу су га одбиле сматрајући да би укључивање Варшачке и

⁴ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 88-89.

⁵ Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија Београдске и Карловачке у 1731. год.*, Весник Српске цркве V (1894), 28-29; Д. М. Павловић, *Административна и црквена политика*, 175-177; Р. Л. Веселиновић, *Србија под аустријском влашћу 1718-1739*, /у:/ *Историја српског народа*, IV/1, Београд 1994², 125-126.

⁶ Д. Руварац, *Прилози за историју архиепископа и епископа у Митрополији карловачкој*, ЛМС 198 (1899), 120; Исти, *Мојсије Петровић*, 89-91; Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија*, 750-751.

Темишварске епархије у састав Карловачке митрополије подстакло претензије Угарске дворске канцеларије. Водећи се политичким разлозима, Карло VI је Проширеном дипломом, од 21. новембра 1720. године, две банатске епархије ставио под јурисдикцију београдског митрополита Мојсија Петровића.⁷

После признања и потврде цара, било је неопходно да новоосновану архиепископију потврди и српски патријарх. На ту потврду, међутим, чекало је три године. У време оснивања Београдске митрополије, током 1718. године дошло је до преврата на пећкој катедри. Јеромонах Тимотеј из светогорског манастира Ивилона, везама и новцем, купио је од султана пећки патријаршијски престо, уклонио патријарха Мојсија Рајовића и неко време управљао је Патријаршијом. Патријарх Мојсије је, уз помоћ цариградског патријарха и својих епископа успео да се врати у Пећ до краја августа 1718. године, и у наредном периоду био је заузет решавањем проблема Патријаршије. У време оснивања Београдске митрополије у Српској патријаршији прилике су биле нерегуларне и, практично, било је безвлашће. Патријарх Мојсије је, ипак, све време одржавао преписку са карловачким митрополитом Вићентијем, и нема сумње да је био обавештен о догађајима у Монархији. Чини се да је патријарх, реално процењујући ситуацију, прихватио оснивање нове архиепископије као свршен чин.⁸

Иако се у преписци са митрополитом Вићентијем уздржавао да се отворено изјасни о оснивању нове архиепископије, патријарх Мојсије није одобравао поступке београдског митрополита Мојсија Петровића. О томе сведочи и његово писмо митрополиту Вићентију од (22. марта) 2. априла 1719. године. Патријарх у том писму показује неслагање са деловањем митрополита Мојсија, односно „поради јегова неког неприличног дела“, под којим можемо подразумевати сукоб око јурисдикције над Сремом.⁹ Он је даље нагласио да митрополит Мојсије не би тако

⁷ И. Точанац, *Пет писама карловачког митрополита Вићентија Поповића из 1719. године*, Мешовита грађа (Miscellanea), XXIV (2005), 22-23; Д. М. Павловић, *Административна и црквена политика*, 177.

⁸ Р. М. Грујић, *Писма пећких патријарха из другог и трећег деценија XVIII-тог века*, Споменик СКА LI (1913), 113-119; Исти, *Пећки антипатријарх Тимотеј 1718. год.*, Гласник СНД XIII (1934), 210-213.

⁹ Карловачким миром 1699. године Срем је био подељен тако да је Доњи Срем остао под турском влашћу и био под јурисдикцијом београдског епископа-митрополита, а Горњи Срем је припао Хабзбуршкој монархији и био под јурисдикцијом карловачког митрополита. Пожаревачким миром 1718. године уједињен је под хабзбуршком влашћу, а карловачки митрополит Вићентије Поповић је очекивао да ће и Доњи Срем бити под његовом јурисдикцијом. Међутим, 1718. године београдски митрополит Мојсије Петровић потврђен је за архиепископа и у Срему. Од тада је трајао сукоб два архиепископа око

радио да је њега питао, и описао га је као „брзоумног човека“. Патријарх је саветовао митрополита Вићентија, позивајући се на његову мудрост и разум, да тај сукоб превазиђе и „за љубов нашу, да се самирите са преосвештеним кир Мојсоем белиградским“. Назвавши Мојсија Петровића *преосвештеним господином*, епитетом архиепископа, патријарх је наговестио да је било само питање времена када ће га и званично потврдити у том достојанству, односно потврдити оснивање нове Београдске митрополије. Патријарх је у писму истакао и то да митрополит Мојсије, односно београдски митрополит, треба да уважава митрополита Вићентија, карловачког митрополита, и да се према њему постави „како свому старијем брату и врховнијем митрополиту“.¹⁰

Грамом од (15) 26. августа 1721. године патријарх Мојсије Рајовић је, са Архиепископским сабором Српске патријаршије у Пећи, дао благослов „преосвештеному господину, господину Мојсеју Петровичу бити всегда и звати се подплно Архиепископу Митрополиту јакоче Краљевини Сервије и Баната темишварскога“. Тиме је канонски признао оснивање нове српске архиепископије. Патријарх Мојсије је, у наведеној грамати, изразио жељу, али и захтев, да такво стање буде привремено и да се првом приликом изврши спајање у јединствену архиепископију која би обухватала све православне Србе у Монархији. У тексту је писало да уколико би, по Божјој вољи, умро врховни архиепископ и митрополит српског народа који живи у Угарској и Славонији (Вићентије Поповић), преосвештени господин Мојсије Петровић био би и на том подручју врховни архиепископ и митрополит. Патријарх је давао предност Београду као седишту те будуће уједињене митрополије, јер је „из начела град краљевски столни у сервијској краљевини“, па из тог разлога врховни архиепископ и митрополит свих Срба, под влашћу најсветлијег и најузвишенијег римског монарха, треба да столује у том граду.¹¹

Патријархова грамата изражавала је мишљење које су делили свештенство и народ из обе архиепископије. Вештачки створена подела, то неприродно стање разједињености Српске цркве у Монархији мора да се превазиђе уједињењем и оснивањем једне заједничке архиепископије и митрополије.

Први корак ка уједињењу начињен је 1722. године, када је сазван Народно-црквени сабор ради избора коадјутора оболелом карловачком

„багателе неколико сремских села“, како их је називао митрополит Вићентије. Спор је решен посебном дипломом цара Карла VI, од 19. јула 1719. године, којом је цео Срем стављен под духовну власт карловачког митрополита.

¹⁰ Р. М. Грујић, *Писма нећких патријарха*, 118-119.

¹¹ Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 92-93.

митрополиту Вићентију Поповићу. Кoadјутор је, према схватању Срба био помоћник, али и наследник архиепископа. Жеља и намера народних првака из обе митрополије била је да изабере београдског митрополита Мојсија Петровића и да тим путем започну процес уједињења Карловачке и Београдске митрополије. Ова акција је брижљиво припремана. Будући да је цар знао шта се спрема, забранио је да посланици из Београдске митрополије присуствују Сабору.¹²

Народно-црквени сабор Карловачке митрополије састао се у Петроварадинском шанцу и, већ на првој седници (8) 19. септембра 1722, донео је одлуку да београдски митрополит Мојсије буде коадјутор карловачком митрополиту Вићентију. Према овој одлуци, митрополит Вићентије ће имати потпуну власт, „како је и до сада“, а митрополит Мојсије ће му помагати у обављању свих послова. У тексту саборске одлуке писало је да после смрти једног митрополита други остаје једини архиепископ „обема странама, како Сервији тако и Шлавонији и Банату и прочим“. Наглашено је да архиепископска катедра у Карловцима има првенство у односу на катедру у Београду.¹³

У нашој историографији је изнето мишљење да су, због забране и наредбе из Беча, посланици Београдске митрополије званично остали по страни, односно да их је на Сабору у Петроварадинском шанцу представљао митрополит Мојсије. Његово присуство је потврђено у изворима: потписао је саборску одлуку. Међутим, један документ на другачији начин осватљава те догађаје. Реч је о препису одлуке Народно-црквеног сабора Београдске митрополије, одржаног у Београду (10) 21. септембра 1722, само два дана после Сабора у Петроварадинском шанцу. То је уједно, једини сада познати Народно-црквени сабор Београдске митрополије. Веровало се да Београдска митрополија није имала институцију народно-црквеног сабора и да, стога, београдски митрополит није одржавао саборе.

Сабор Београдске митрополије потврдио је одлуку „всех вас обштих у Петроварадинском шанцу“. У тој одлуци, која је истовремено била и посланичка представка Сабору Карловачке митрополије, пише: „И ми ничта друго не требујемо како што ва там састанку саборноме бивши, како ви у Мађарској краљевини и у Славонији, тако и ми у новодобитој Краљевини Сервији, под једином протекцијом цесарскога и краљевскога величества живући слободно ва своме християнству грчаскаго закона, тако и под једним нашим црковним начелним поглаваром желимо бити.“ Сложили су се да: „После блаженија кончини једнога од њих два наших

¹² Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 94.

¹³ АСАНУК, МП“А“, 1727/172; Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 94-95.

господаров [...] који останет жив тој да будет и јединој и другој страни архиепископ и митрополит.“ Посланици су се позивали на Привилегије цара Леополда I и нагласили да не желе да буду „ва двојности него ва јединости“ под једним архиепископом и митрополитом.¹⁴

Из Беча је брзо реаговано и захтевано да царски комесар на Сабору Карловачке митрополије, пуковник барон Рудолфин убеди митрополита Вићентија да не дозволи новоизабраном коадјутору да преузме дужности у његовој митрополији све док владар не донесе коначну одлуку. Пуковник Рудолфин је морао да нагласи карловачком митрополиту да Дворски ратни савет раније није дозволио сједињење архиепископија и да је о томе морао да буде обавештен и митрополит Мојсије.¹⁵

Да су државне власти поистовећивале одлуку о коадјутору са уједињењем архиепископија може се закључити и на основу рескрипта упућеног 17. октобра 1722. године пуковнику Кораду, заповеднику Београда. Рескрипт је садржавао званичан став да цар Карло VI није дозволио Србима да сачињавају *corpus nationis*, тј. јединствено национално и политично тело у Монархији, већ да он признаје само Београдску и Карловачку митрополију „које су једна од друге заиста одвојене“. Осим тога, у тексту је писало да је одржавање сабора дозвољено само карловачком, а не и београдском митрополиту. Саборска одлука је коначно одбијена рескриптом Дворског ратног савета од 5. децембра 1722. године.¹⁶

Током 1723. и 1724. године одржано је више састанака и саветовања, а бројне српске делегације су у Бечу тражиле потврду саборске одлуке о коадјутору. Митрополит Мојсије је веровао да, док су оба митрополита жива, има и времена и могућности да се оствари јединство,

¹⁴ Музеј СПЦ, ОРГ, архивалије, бр. 28. На Сабору у Београду учествовали су: у име свештенства београдски прота Павле, игумани Софроније из манастира Раковица, Висарион из Смедеревског манастира, Тодор из манастира Сланце, Кирил из манастира Витовница, Димитрије из манастира Рукомија, парохијални свештеници Јован Релић из Смедерева, Григорије из Гроцке, Лазар Јовановић из Пожаревца, Василије из Лапова и Крста из Паланке. У име официра били су присутни капетани Теодор Продановић, Атанасије Филиповић, Тодор Мирковић, Јоцко Лаловић, Кеза Радивојевић, а у име цивилног становништва оборкнезови смедеревски Димитрије Иванковић, пожаревачки Малин, грочански Никола, градиштански Јован, рамски Ђурица и ресавски Илија.

¹⁵ Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија*, 133; Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 96. Раније недозвољено сједињење архиепископија, које је поменуто у инструкцији пуковнику Рудолфину се вероватно односило на 1718. годину када су државне власти подржале оснивање посебне архиепископије за Србију и Банат.

¹⁶ Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија*, 131, 134; Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 96, 101; Р. Л. Веселиновић, *Како је постала Српска карловачка архиепископија и митрополија*, Богословље IX, св. 1 (1936), 95-96.

али да после њих то неће моћи да се учини. Митрополит Вићентије је предлагао да се сазове нови сабор на коме би се поновила одлука о коадјутору. То је само повећало негодовање народних првака и официра, који су протестовали због тога што државне власти олако прелазе преко одлуке сабора, сматрајући да се не поштује народна воља. Народни представници окупљени у Карловцима, октобра 1724. године, писали су митрополиту Мојсију да они не одустају од договора о јединству постигнутом у Петроварадинском шанцу „како би се искоренило расцепленије“. Ни делегација која је тада послата у Беч није могла ништа да промени.¹⁷

Смрт карловачког митрополита Вићентија Поповића, (23. октобра) 4. новембра 1725. године, скренула је пажњу са коадјутора на избор новог архиепископа. Крајем године у манастиру Крушедол одржан је незванични Сабор који се посебном молбом обратио цау Карлу VI да потврди коадјутора Мојсија Петровића за архиепископа у Карловцима. Истакнуто је да је Српска православна црква одувек била јединствена, односно „*instituto ecclesiae nostrae antiquitus etiam unus arhieriscopatus fuerit*“. Потврдом Мојсија Петровића у пуном архиепископском достојанству, како је писало у молби, спојиће се две архиепископије и поново ће бити успостављено јединство.¹⁸

Владар, као и раније, није намеравао да дозволи сједињење митрополија, а посебно не кроз личност Мојсија Петровића. Он је инсистирао на избору новог карловачког митрополита и због тога је одобрио сазивање сабора. У Бечу се знало да ће сабор покушати да изабере београдског митрополита Мојсија за карловачког да би се на тај начин спровело уједињење. Због тога је саборски комесар, генерал гроф Одвије, требало да на сваки начин то спречи. Уколико то не буде могао да учини, писало је у његовој инструкцији, треба да обавести Дворски ратни савет и чека даља упутства. Наглашено је да би због такве *уније* једном архиепископу исувише порастао ауторитет код народа.¹⁹

Народно-црквени сабор састао се у Карловцима (5) 16. фебруара 1726. године. Упркос интервенцији комесара и понављању избора, за заједничког архиепископа изабран је београдски митрополит Мојсије Петровић. Генерал Одвије је, у складу са добијеним упутствима, послао извештај Дворском ратном савету и чекао одговор, а Сабор је послао

¹⁷ Г. Витковић, *Споменици*, I, 274-275; Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 101-102, 106-107, 109.

¹⁸ Ј. Радонић, *Прилози за историју Срба у Угарској у XVI, XVII, и XVIII веку*, Нови Сад 1909, 265-269.

¹⁹ Ј. Радонић, *Прилози за историју Срба*, 269-273; Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 115; Р. Л. Веселиновић, *Како је постала Српска карловачка архиепископија и митрополија*, 97-98.

молбу владару да потврди митрополита Мојсија. Дворски ратни савет је одговорио комесару, 27. фебруара, да без одлагања, по старом обичају, инсталира митрополита Мојсија, али само за архиепископа Карловачке митрополије. Наведено је и да ће коначан одговор на молбу Сабора бити дат касније. Комесар је био обавезан да одмах после церемоније инсталирања новог архиепископа затвори Сабор и распусти посланике.²⁰

Вести из Беча изазвале су радост посланика, јер је дозвола да се изврши инсталирање митрополита схваћена као позитиван одговор на саборску молбу. На церемонији хиротонисања и инсталирања, извршеној у Саборној цркви у Карловцима (27. фебруара) 10. марта 1726. године, комесар је поновио да је Мојсије Петровић изабран за архиепископа Карловачке митрополије, и да владар неће потврдити уједињење. Архиепископ и окупљени народ су, не слушајући комесара, одобравали све што је рекао.²¹

Званична саборска представка владару имала је вешто срочен текст из кога је произишло да уједињење митрополија није нимало спорно. Посланици су молили владара да, приликом потврде архиепископа, води рачуна о томе да је Београд старија катедра од Карловаца и да, стога, Карловачка митрополија треба да буде подређена Београдској, и наглашено је да је раздвојеност била последица нужде која је сада отклоњена. У Бечу је молбу разматрала посебна комисија, која је одлучила да Мојсије Петровић буде потврђен за карловачког митрополита, а да Београдском митрополијом управља само као администратор.²²

Међу Србима, митрополит Мојсије је од 1726. године сматран архиепископом Београдско-карловачке митрополије. И он сам се тако осећао и владао, употребљавао је титулу: Архиепископ и митрополит београдски, и целог православног хришћанског народа под влашћу римског цара, и Његовог Величанства саветник, и остало. У народу су га називали и „врховни патријарх“.²³

Проблеми око уједињења Митрополије нису били завршени на Сабору 1726. године. Двор је сматрао да је постојеће стање привремено,

²⁰ Посланици су једногласно изабрали архиепископа узвикујући име Мојсија Петровића. Комесар је, незадовољан избором, тражио да посланици још једном добро размисле и понове избор. Посланици су, да би показали чврст став, три пута узвикнули име митрополита Мојсија. Комесар је тада направио преседан и позвао сталеже да се посебно изјасне. Резултат је био исти, сваки од три сталежа, свештени, војни и грађански, изјаснио се једногласно за избор митрополита Мојсија. (Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија*, 255).

²¹ Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија*, 256; Д. Руварац, *Мојсије Петровић*, 116.

²² Ј. Х. Швикер, *Сједињење српских митрополија*, 256-258.

²³ Р. М. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173, док. бр. 1685; Г. Витковић, *Споменици*, I, 297.

да ће трајати само до смрти митрополита Мојсија, када ће поново бити бирана два архиепископа, за Карловачку и за Београдску митрополију. Та намера се јасно видела и по начину на који је митрополит Мојсије потврђен у обема архиепископијама. Дипломама издатим преко Дворског ратног савета и Дворске коморе 6. марта 1727. године, и Угарске дворске канцеларије 24. маја 1728. године, Мојсије Петровић је потврђен за архиепископа и митрополита у Карловачкој митрополији. Посебном дипломом и рескриптом, од 1. априла 1727. године, уступљени су му на администрирање Србија, Темишварски Банат и Мала Влашка, односно, Београдска митрополија.²⁴

Митрополит Мојсије, међутим, није хтео да ствар препусти случају, и намеравао је да проблем реши, али остаје отворено питање на који начин. Извори упућују на закључак да је митрополит имао идеју да се Карловачка митрополија укине, а територија под њеном јурисдикцијом подреди, или припоји, Београдској митрополији.

Идеја да се Карловачка митрополија подреди Београдској јавила се на Сабору 1726. године и изнета је у поменутој представци владару, али се чини да је остала незапажена. Митрополит Мојсије ју је први пут јавно изнео и разрадио у писму које је из Беча упутио Будимском епархијском сабору, (15) 26. новембра 1729. године. Тражио је мишљење и питао да ли обе, и Београдска и Карловачка митрополија, треба да носе наслов архиепископије и митрополије или то треба да буде само једна. Митрополит је, према свему судећи, био за друго решење. Наглашавао је вишевековну традицију Београдске митрополије: она је постојала у време српског краљевства, у време мађарске, затим и турске власти, а потврдио ју је и аустријски цар. Митрополит је истакао да коначна одлука носи одређени ризик, јер уколико би обе митрополије биле и архиепископије могле би се „по нашој несвести разделити“ једног дана и тада би поново била бирана два архиепископа, а то би значило враћање на стање пре Сабора 1726. године. Посланици Будимског епархијског сабора су, такође схватили тежину одлуке и опасност постојања две архиепископије. Они су били за јединствену архиепископију, не изјашњавајући се да ли то треба да буде Београдска или Карловачка. Коначан одговор митрополит је добио на Сабору 1730. године. Став саборских посланика био је: „Једин архиепискуп в целој држави цесар[скога] и краљевскога Јего Вел[ичества] грчаскаго закона восточне цркве да јест, и једина Архиепискупија Белиградска да именујетсја; двоје никакоже“.²⁵

²⁴ Д. Руварац, *Прилози за историју архиепископа и епископа*, 120; Исти, *Мојсије Петровић*, 116.

²⁵ Г. Витковић, *Споменици*, II, Гласник СУД, други одељак, кн. 4 (1873), 22, 24-25, 36; Ђ. Рајковић, *Српски народни сабор месеца маја 1730. у Београду*, ЛМС 113 (1870-1871), 306.

Ова одлука могла је да значи да је Сабор био сагласан да се укине Карловачка митрополија. Међутим, таква одлука имала би несагледиве последице. Пре свега, зато што су царске Привилегије, којима су Србима гарантована одређена права и слободе у Хабзбуршкој монархији, према тадашњим тумачењима на Двору, важила само за Карловачку митрополију. Оне никада нису потврђене за подручје Београдске митрополије. То значи да би укидањем Карловачке митрополије престало важење Привилегија. Осим тога, једна тако важна одлука морала би да изазове реакцију цара, будући да је у Монархији једино он могао да одобри оснивање, али и укидање једне архиепископије. Међутим, из Беча нема реакције на одлуку о укидању Карловачке митрополије, а за то би могла да постоје два објашњења. Прво, да ова одлука сабора није стигла до владара. Разлог томе могла би да буде смрт митрополита Мојсија. Наиме, он је умро два месеца после одржавања Сабора, (27. јула) 7. августа 1730. године, а пажња је преусмерена ка сазивању новог сабора и избору новог архиепископа. Друго објашњење би могло да буде да је одлука у Бечу прошла непримећено, а то је мало вероватно.

Већ августа 1730. године, убрзо после митрополитове смрти, у Бечу је обновљена идеја о избору два архиепископа. Владару је на руку ишао и сукоб два претендента на архиепископски престо: тадашњег администратора Митрополије владике темишварског Николаја Димитријевића, и владике арадског Вићентија Јовановића. Због тога се у народу страховало од поделе Архиепископије. Међутим, обе сукобљене стране зазирале су од тог плана и једино око чега су се слагале било је да треба бирати једног архиепископа, односно по сваку цену сачувати јединствену Архиепископију. Притисак и Беча је принудио посланике да на сабору постигну договор око личности новог митрополита.

Декретом цара Карла VI, од 20. новембра 1730. године, одобрено је сазивање Сабора ради избора два архиепископа, једног за Карловачку, а другог за Београдску митрополију. За комесара је био одређен генерал гроф Локатели, у чијој је инструкцији такође писало да посланици треба да бирају два архиепископа. Српска страна је одмах одговорила представком владару у којој је истакнуто да, по Привилегијама Леополда I, може постојати само један архиепископ Православне цркве, која обухвата цео српски народ под влашћу Његовог величанства. Подсетили су цара да је Привилегије признао и потврдио цар Јосиф I, али и он, Карло VI.²⁶

²⁶ АСАНУК, МП“Б“, 1731/123; М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу. Прилози за историју митрополитства му 1731-1737*, Нови Сад 1900, 18.

Према начину на који су обављане припрема за Сабор било је јасно да Срби не прихватају измене у избору архиепископа и да ће акламацијом бирати само једног. Избор два архиепископа се не помиње у овлашћењима посланика, нити у закључцима епархијских сабора. Посланици су бирани да иду на Сабор „поради изабранија главе црковније“. Будимски епархијски сабор је, почетком 1731. године, вероватно у страху од будућих догађаја, предложио Народно-црквеном сабору да нови митрополит, поред архиепископске заклетве, са Архијерејским сабором положи још једну. Требало је да се сви закуну и обавежу да неће мењати затечено стање. Затекли су једну архиепископију и митрополију и једног архиепископа и митрополита, дакле, „како што се је затекло, тако у свему и да остаје“.²⁷

Заседање Народно-црквеног сабора отворио је (15) 26. фебруара 1731. године комесар генерал гроф Локатели. У поздравном говору он је, према претходно добијеним инструкцијама, позвао окупљене да, по вољи владара, изаберу два архиепископа. Посланици су то одбили и тражили да бирају једног. Током скоро двомесечног заседања Сабора, и комесар и посланици су се чврсто држали својих ставова. Комесар је објашњавао да су и раније била два архиепископа и подсетио је посланике да је Мојсије Петровић изабран за архиепископа Карловачке митрополије, док му је Београдска дата на управљање, администрирање. Он је тражио да се прочита записник са Сабора 1726. године да би доказао своју тврдњу да је и тада требало бирати два архиепископа, али да је, само захваљујући царској милости, изабран један. Посланици су убеђивали комесара да је Мојсије Петровић био заједнички, београдско-карловачки архиепископ и митрополит. Наглашавали су да је он пре 1726. године био архиепископ Београдске митрополије, тако да после Сабора није могао да буде деградиран, тј. да не буде архиепископ већ само администратор те Митрополије. Према тврђењу посланика, митрополит Мојсије је увек био архиепископ београдски, а 1726. године постао је и карловачки.²⁸

Атмосфера на седницама је била толико напета да су се чули узвици да је народ спремнији да остане без свог црквеног поглавара него да погази Привилегије, према којима Срби имају једног архиепископа. Генерал Локатели је понудио компромисно решење: да Сабор изабере архиепископа за Карловачку и администратора за Београдску митрополију, као што је то званично био митрополит Мојсије. Посланици су одбацили предлог комесара и одлучили да се посебном молбом обратe владару. Истичући заслуге Срба за круну, Сабор је молио цара да не

²⁷ АСАНУК, МП“Б“, 1731/21; Р. М. Грујић, *Писма*, АСАНУ, ИЗ 13173, док бр. 1780.

²⁸ М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу*, 20-25.

занемарује њихове крвљу стечене Привилегије и прихвати захтев народа да се изабере један, заједнички архиепископ. У молби је наглашено да су свештенство и народ спремни да се закуну да нису упознати с тим да је Мојсије Петровић био само карловачки митрополит; они су га признавали за митрополита читавог народа.²⁹

На седници од (2) 13. марта 1731. године, посланици су се заклели пред комесаром да су 1726. године изабрали Мојсија Петровића за заједничког архиепископа и митрополита, да је он тако и инсталиран. Они су тврдили да нису чули да је тадашњи комесар, генерал Одвије, предложио да Мојсије Петровић буде карловачки митрополит, а „администратор викар“ у новоосвојеним областима. Неколико дана касније, (13) 24. марта, посланици су се поново обратили комесару представком у којој је писало: „Согласно и јединодушно, како ова страна до сад бившаја под протекцију цесарског величества, тако и ново добити крајеве сиим писмом утврђуемо јединаго архиепископа и митрополита и всенароднога поглавари имати зактевамо.“³⁰

Царска комисија у Бечу дуго је расправљала о српској молби са Сабора. Чули су се разни предлози, а најоштрији су били да се распусти Сабор и уведе надзор над управом обе митрополије, или да се митрополит више не бира да би се лакше спровела унија. Преовладало је мишљење да би такви поступци нанели више штете него што би били корисни. Одлучено је да комесар обавести Сабор да цар не жели да мења или сужава права Срба, и да изрази непријатно изненађење Двора зато што се нико од посланика не сећа догађаја са Сабора 1726. године. Генерал Локатели је, према новим инструкцијама из Беча, требало да позове Сабор да изврши избор у смислу царског решења. Ако Сабор ни тада не буде пристао да бира два архиепископа, комесар би требало да сачека, и да после неколико дана објави како је, наводно, стигло ново царско решење којим владар милостиво допушта да се митрополије, само још тада, споје избором заједничког архиепископа. Пошто се посланици „нису сећали“ догађаја са Сабора 1726. године, комесару је наређено да у званични саборски записник унесе да је такав избор дозвољен само за ту прилику, без последица на наредне изборе, како касније нико не би могао да каже да није чуо или разумео ту одлуку. Комесар је добио инструкције 30. марта и поступио је у складу са њима.³¹

²⁹ АСАНУК, МП“Б“, 1731/45; М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу*, 23.

³⁰ Музеј СПЦ, ОРГ, архивалије бр. 39.

³¹ М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу*, 27; Д. Руварац, *Исторично-критична црта о Вићентију Јовановићу православном митрополиту београдском и карловачком (1731-1737)*, Земун, 1886, 24-25.

Избор архиепископа извршен је у Сабору, (22. марта) 2. априла 1731. године, узвикивањем имена арадског епископа Вићентија Јовановића. Нови митрополит је инсталиран следећег дана у Саборној цркви у Карловцима. Обе конфирмационе дипломе, издате преко Дворског ратног савета и Дворске коморе 13. јула, и преко Угарске дворске канцеларије 23. августа 1731. године, гласиле су на име Вићентија Јовановића, архиепископа и митрополита карловачког, београдског и новоосвојених земаља. Он је први, и једини, званично признати београдско-карловачки митрополит, те се о Београдско-карловачкој митрополији може говорити у периоду после 1731. године.³²

Стрховање, да ће се победа на Сабору 1731. године, претворити у пораз после митрополитове смрти, и даље је остало. Томе је допринесио и сам текст митрополитових потврдних диплома у којима је цар Карло VI посебно нагласио да није дозволио коначно и стално уједињење „држава новодобитих митрополији карловачкој“. Цар је поновио и оно што је комесар изрекао пред посланицима, да је избор заједничког митрополита био дозвољен само тада, и без последица на наредне изборе. Тога је био свестан и митрополит Вићентије, који је својим тестаментом оставио аманет да јединствена Архиепископија мора да се одржи и сачува.³³

Проблем две архиепископије није отворан после смрти митрополита Вићентија Јовановића, (6) 17. јуна 1737. године. Исте године, на територију под хабзбуршком влашћу прешао је пећки патријарх Арсеније IV Јовановић. Народ и свештенство су га одмах прихватили за свог црквеног поглавара, а владар то није доводио у питање из политичких разлога, будући да је то било време рата Хабзбуршке монархије против Турске (1737-1739). Београдским миром 1739. године Монархија је изгубила Србију, граница са Турском се усталила на Сави и Дунаву, а велики део територије Београдске митрополије потпао је под турску власт и враћен је под јурисдикцију Српске патријаршије у Пећи. Године 1741. патријарх Арсеније IV потврђен је за архиепископа Карловачке митрополије.

³² Д. Руварац, *Прилози за историју архиепископа и епископа*, 120-121; Исти, *Исторично-критична црта о Вићентију Јовановићу*, 25.

³³ Д. Руварац, *Благодаран народ!*, Архив за историју Српске православне карловачке митрополије II (1912), 357; Исти, *Тестамент Вићентија Јовановића Архиепископа-Митрополита београдско-карловачког 1731-1737*, Весник Српске цркве XXX (1925), 680-681.

Isidora Тоџанас, M.A.

**THE BELGRADE AND KARLOVAC METROPOLITANS:
The Process of Unification (1722-1731)**

Summary

In the war against Turkey (1716-1718), the Habsburg Monarchy conquered Serbia and Banat. There were four dioceses in the region, and it was expected that, following the war, they would be joined to the existing Orthodox Karlovac Metropolitan-Archdiocese. However, because of the political considerations, the Emperor Charles VI established the new Belgrade Metropolitan-Archdiocese for the newly conquered lands. In 1718, the Belgrade Bishop Mojsije Petrović was confirmed as the Archbishop and Metropolitan in the Kingdom of Serbia, and in 1720, in the Timisoara Banat. In 1721, the Peć Patriarch, Mojsije Radović, canonically recognized the second archdiocese in the Habsburg Monarchy. By the establishment of the second autonomous archdiocese, the Serb Church in the Monarchy was divided in two wholes.

The first step towards unification was made in 1722, when the People-Church Gathering choose co-adjutor for the sick Karlovac Metropolitan Vićentije Popović. According to the Serb understanding, the co-adjutor was both the assistant and the heir to the archbishop. Serb popular leaders intended to choose the Belgrade Metropolitan Mojsije Petrović, and thus initiate the process of unification of the Karlovac and Belgrade Metropolitans. This action was carefully planned. On 8 (19) September 1722, the Gathering of the Karlovac Metropolitan decided that the Belgrade Metropolitan, Mojsije, be co-adjutor to the Karlovac Metropolitan, Vićentije, and that he should inherit him after death. As the Emperor knew Serb intentions, he forbade emissaries from the Belgrade Metropolitan to attend the Gathering. That is why, on 10 (21) September 1722, hitherto unknown Gathering of the Belgrade Metropolitan was held, which made the identical decision.

Just like the Serbs, the ruler identified the decision on co-adjutor with the unification of the archdioceses, and he refused to confirm Mojsije Petrović as the co-adjutor.

After the death of the Karlovac Metropolitan Vićentije Popović, the Gathering chose new archbishop in 1726. Despite the intervention of the Gathering Commissary, and the fact that the voting was repeated three times, the Belgrade Metropolitan Mojsije was elected. The Emperor did not accept this

outcome, so he confirmed Mojsije Petrović as the Archbishop in the Karlovac Metropolitan, and as an administrator in the Belgrade Metropolitan. Among the Serbs, the Metropolitan Mojsije was, after 1726, regarded as the Archbishop of the Belgrade-Karlovac Metropolitan.

Metropolitan Mojsije intended to resolve the issue of the existence of two archdioceses during his lifetime. Sources point to the conclusion that his idea was to abolish the Karlovac Metropolitan, and to subjugate, or join, the territory under its jurisdiction to the Belgrade Metropolitan. In 1730, the People-Church Gathering decided that there can be only one archdiocese and one archbishop in the Habsburg Monarchy, the Belgrade one. This decision could mean that the Gathering agreed to abolish the Karlovac Metropolitan. This would have negative implications for the future, for the Royal Privileges that guaranteed rights and liberties for Serbs in the Monarchy referred only to the Karlovac Metropolitan. They were never confirmed for the Belgrade Metropolitan. This means that, by abolishing the Karlovac Metropolitan, the Royal Privileges would cease to function. Besides, such an important decision would have to provoke the Emperor's reaction, as he was the only one who could authorize foundation or abolition of an archdiocese in the Monarchy. However, there was no reaction from Vienna to the abolition of the Karlovac Metropolitan, and there could be two possible explanations for that. The first is that the decision did not even reach the Emperor. The reason for this could be that the death of the Metropolitan Mojsije, two months after the 1730 Gathering, when the attention was diverted toward the new Gathering, and election of the new archbishop. The second explanation could be that the decision was unnoticed in Vienna, which is highly unlikely.

According to the Emperor's demand, the 1731 Gathering was supposed to elect two archbishops; one for Karlovac, and the other one for the Belgrade Metropolitans. During the two-month session, the emissaries persisted in the idea to elect a single common Metropolitan. Finally, Charles VI allowed the election of a single Metropolitan, under the condition that it should never happen again. That is when Vićentije Jovanović was elected. The Emperor confirmed him as the Archbishop and Metropolitan of Belgrade, Karlovac, and newly conquered lands. He was the first, and the only, officially recognized Belgrade-Karlovac Metropolitan, so one could speak of the Belgrade-Karlovac Metropolitan only after 1731.

The problem of two archdioceses was not opened after the death of Metropolitan Vićentije Jovanović in 1737. In the same year, the Peć Patriarch, Arsenije IV Jovanović, crossed to the territory of the Habsburg Monarchy. People and clergy accepted him as the Church leader, and the Emperor did not

Београдска и Карловачка митрополија - процес уједињења (1722-1731)

question that for political reasons, for that was the time of war against Turkey (1737-1739). With the Belgrade Peace of 1739, Austro-Hungary lost Serbia, the border with Turkey was settled on Sava and Danube, and the larger part of the Belgrade Metropolitan's territory ceded back under Turkish rule, and was returned under the jurisdiction of the Serb Patriarchy in Peć. In 1741, the Patriarch Arsenije IV was confirmed as the archbishop of the Karlovac Metropolitan.